

Peygamberlik ve İlahi Doğrulama: Mâtürîdîlerin Mûcize Delilleri Üzerine Bir İnceleme

Özer Baş ¹

İbrahim Halil Erdoğan ²

Öz

Mâtürîdîler, peygamberliğin en güçlü delili olarak mûcizeyi kabul etmekte ve bu olağanüstü olayları hem fiziksel hem de aklı yönleriyle değerlendirmektedir. Ona göre mûcize, yalnızca doğa yasalarını aşan bir fenomen olmayıp, peygamberin hakikatini ispatlayan ilahi bir tasdik mekanizmasıdır. Mâtürîdî, mûcizenin nübüvvetin kesin bir delili olduğunu savunurken, onu keramet, istidrac, sihir ve kehanet gibi diğer olağanüstü olaylardan kesin çizgilerle ayırmaktadır. Özellikle Kur'an'ın i'câzı, yani onun edebi, bilgi içeriği ve gaybî haberler açısından benzersizliği, mûcizenin en üstün örneği olarak ele alınmaktadır. Çalışma, Mâtürîdî'lerin mûcize anlayışını sistematik bir şekilde analiz etmekte ve onun nübüvvetin ispatına dair delil sistematığını ortaya koymaktadır. Peygamberlerin ahlaki mükemmelliği, getirdikleri toplumsal dönüşümler ve mûcize kavramının epistemolojik boyutu, Mâtürîdî'nin mûcize anlayışında önemli yer tutmaktadır. Modern bilim ve felsefi eleştiriler karşısında Mâtürîdî'nin mûcize anlayışının rasyonel bir savunma sunduğu ve mûcizenin ontolojik ve epistemolojik temellerinin güçlü bir şekilde ele alındığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kelam, Nübüvvet, Mûcize, Mâtürîdî, İ'câz.

Baş, Özer - Erdoğan, İbrahim Halil. "Peygamberlik ve İlahi Doğrulama: Mâtürîdîlerin Mûcize Delilleri Üzerine Bir İnceleme". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi, 9/2 (Haziran 2025), 544-565.
<https://doi.org/10.32711/tiad.1640243>

Geliş Tarihi	14.02.2025
Kabul Tarihi	16.04.2025
Yayın Tarihi	30.06.2025
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Phd, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Antalya, Türkiye, ozerbas@akdeniz.edu.tr, ORCID:0009-0000-8508-4351

² Doç. Dr, Akdeniz Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kelam Anabilim Dalı, Antalya, Türkiye, ihililerdogan@akdeniz.edu.tr, ORCID:0000-0002-8081-1895

Prophethood and Divine Verification: An Examination of Miraculous Proofs in Māturīdī's Thought

Özer Baş¹

İbrahim Halil Erdoğan²

Abstract

Māturīdī considers miracles as the most compelling proof of prophethood and evaluates these extraordinary events from both physical and intellectual perspectives. According to him, a miracle is not merely a phenomenon that transcends natural laws; rather, it serves as a divine confirmation of a prophet's truthfulness. While asserting that miracles are definitive evidence of prophethood, Māturīdī distinguishes them clearly from other supernatural occurrences such as karāmah (saintly wonders), istidrāj (gradual punishment), magic, and divination. In particular, the i'jāz of the Qur'an—its inimitability in terms of literary excellence, content, and foretelling of unseen events—is regarded as the ultimate example of a miracle. This study systematically analyzes Māturīdī's understanding of miracles and his framework for proving prophethood. The ethical perfection of prophets, the societal transformations they brought about, and the epistemological dimension of miracles hold a significant place in Māturīdī's thought. In the face of modern scientific and philosophical critiques, Māturīdī's conception of miracles presents a rational defense, demonstrating their strong ontological and epistemological foundations.

Keywords: Kalām, Prophethood, Miracle, Māturīdī, I'jāz.

Baş, Özer - Erdoğan, İbrahim Halil. "Prophethood and Divine Verification: An Examination of Miraculous Proofs in Māturīdī's Thought", Turkey Journal of Theological Studies, 9/2 (Haziran 2025), 544-565.
<https://doi.org/10.32711/tiad.1640243>

Date of Submission	14.02.2025
Date of Acceptance	16.04.2025
Date of Publication	30.06.2025
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Phd, Akdeniz University, Institute of Social Sciences, Institute of Social Sciences, City, Antalya, ozerbas@akdeniz.edu.tr, ORCID:0009-0000-8508-4351

² Assoc. Prof. Dr., Akdeniz University, Faculty of Theology, Kalam Department, Antalya, Türkiye, ihalilerdogan@akdeniz.edu.tr, ORCID:0000-0002-8081-1895

Giriş

İslam düşüncesinde peygamberlik müessesesi, ilahi bilginin insana aktarılmasının temel mekanizmasıdır. Peygamberlerin doğruluğu ise onların Allah tarafından görevlendirildiğine dair kesin delillerle desteklenir. Bu bağlamda mucize, peygamberlerin doğruluğunu ispatlayan harikulâde bir olay olarak kalam ilminde önemli meselelerden biridir. Mâtürîdî kalam ekolü, nübüvveti ispat etmede mucizeyi temel delil olarak görmekte ve bunu, Allah'ın elçilerini tasdik eden bir mekanizma olarak ele almaktadır. Mâtürîdîler, mucizenin peygamberlik makamına özgü olduğunu vurgularken, onu yalnızca peygamberin doğruluğunu kanıtlayan bir fenomen olarak tanımlamışlar ve diğer olağanüstü olaylardan keskin çizgilerle ayırmaya çalışmışlardır.⁵

Bu çalışmanın amacı, Mâtürîdî ekolünün mucize anlayışını inceleyerek onun nübüvvetin ispatı konusundaki delil sistematüğini analiz etmektir. Ona göre mucize, sıradan bir harikulâde olay değil, peygamberin hakikatinin kanıtlanması adına ilahi bir tasdik mekanizmasıdır. Bununla birlikte, mucizenin kalam ilmindeki epistemolojik ve ontolojik statüsü üzerine yapılan tartışmalar, mucizenin yalnızca bir doğrulama aracı olup olmadığı veya aynı zamanda bir teolojik işlev taşıyıp taşımadığı sorusunu gündeme getirmektedir. Mâtürîdî'nin kalam ekolündeki yeri ve nübüvvet anlayışı da bu bağlamda büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Mâtürîdî'nin mucize anlayışı, klasik kalam ekolleri arasındaki mucize tanımlarını karşılaştırmalı olarak ele almak açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle kalam ilminde mucize kavramının tanımı ve epistemolojik temelleri incelenecek, ardından Mâtürîdî'nin mucize anlayışı detaylandırılarak nübüvvetin delilleri arasındaki konumu ele alınacaktır. Ayrıca, mucizenin keramet, istidrac ve diğer harikulâde olaylarla olan ilişkisi tartışılarak Mâtürîdî'nin bu olayları nasıl kategorize ettiği ortaya konulacaktır. Çalışma, Mâtürîdî'nin metinleri, klasik kalam kaynakları ve çağdaş akademik literatür çerçevesinde yürütülecek ve karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılacaktır. Yani Mâtürîdî'nin mucizeyi nübüvvetin temel delili olarak nasıl konumlandığı, mucizenin diğer harikulâde olaylarla ilişkisini nasıl yorumladığı ve bu anlayışın günümüz İslam düşüncesindeki yeri değerlendirilecektir.

1. Nübüvvetin Delilleri ve Mâtürîdîlerin Yaklaşımı

Kalam ilminde nübüvvetin ispatı, akli ve nakli deliller çerçevesinde ele alınmış ve farklı ekoller tarafından çeşitli yöntemlerle temellendirilmiştir. Kelamcılar, nübüvvetin doğruluğunu ispat etmek için mucizeyi en önemli delil olarak kabul etmişlerdir.⁶ Bazı kelamcılar de peygamberlerin ahlaki üstünlükleri, doğrulukları ve toplum içindeki güvenilirliklerini de nübüvvetin ispatında tamamlayıcı unsurlar olarak değerlendirmiştir.⁷ Ancak Mâtürîdî ekolü, nübüvvetin ispatını temelde iki ana ilkeye dayandırmıştır. Bunlardan birincisi Peygamberin şahsî özellikleri ikincisi ise onların eli

⁵ Ebû Bekr Bâkillânî, *Olağanüstü Olaylar ve Aralarındaki Farklar Mucize Keramet Sihir*, çev. Adil Bebek (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998), 50; Kılıç Aslan Mavil, "Mâtürîdîler'e Göre Nübüvvetin Kapsam ve Gerekliliği", *Dergiabant* 5/9 (15 Haziran 2017), 78.

⁶ Ebû Bekr Bâkillânî, *Temhidü'l-Evâil ve Telhîsü'd-Delâil*, thk. Emaduddin Ahmet Haydar (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1987), 33; Ebu'l- Avn Şemsuddin Muhammed b. Ahmed es-Sefârîni, *Levâmi'u'l-Envârî'l-Behiyye ve Sevâti'u'l-Esrârî'l-Eseriyye* (Dimaşk: Muessesetü'l-Hafikîn, 1982), 2/289.

⁷ Ebû Hâmid el-Gazzâlî, *Me'âricü'l-Kuds fî Medârici M'arifetu'n-Nefs* (Beyrut: y.y., 1975), 131; Ebu Osmân Câhîz, *Hucecu'n-Nübüvve*, thk. Ali Bumulhim (Beyrut: Dâru'l-Bihâr, 2004).

ile meydana gelen harikulade olaylar olarak değerlendirilmiştir.⁸ Bu anlamda peygamberlerin daha çocukluklarından itibaren dürüst, güvenilir ve toplumda örnek şahsiyetler olarak tanınması, onların Allah tarafından seçildiğinin bir göstergesidir. Bununla birlikte, asıl belirleyici unsur mucizedir, çünkü mucize, Allah'ın doğrudan tasdikiyle gerçekleşen olağanüstü bir olay olup peygamberin hakikatini kesin bir şekilde ortaya koyar.⁹

1. 1. Kelamcıların Nübüvvetin İspatı Konusundaki Görüşleri

Peygamberliğin ispatı konusunda akli ve nakli delilleri birlikte ele alan kelamcılar, bu iki kategori üzerinden nübüvvetin gerekliliğini ortaya koymuşlardır. Akli deliller, peygamberliğin zorunluluğunu insan aklının idrak edebileceği gerekçelerle açıklarken, nakli deliller ise Kur'an ve hadislerin sunduğu kanıtlarla nübüvvetin Allah'ın bir yasası olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁰ Akli deliller açısından, kelamcılar peygamberliğin insanlık için zorunlu olduğunu savunmuşlardır. Çünkü insan aklı, yalnız başına bazı hakikatlere ulaşmada yetersiz kalabileceğinden, ilahi rehberliğin zorunlu bir ihtiyaç olduğu düşünülmüştür. Mâtürîdî, sem' (vahiy, haber) ve aklın birlikte işleyişini vurgulayarak, peygamberlerin ve bilgelerin insan topluluklarını yönetirken bu iki kaynağa dayandıklarını belirtmektedir.¹¹ Nakli deliller açısından ise Kur'an'da birçok ayet, peygamberlerin Allah tarafından gönderildiğini ve insanlara hidayet için görevlendirildiğini vurgulamaktadır. Örneğin, Kur'an'da "*Ve biz her ümmete, 'Allah'a kulluk edin ve tağuttan kaçın' diye bir peygamber gönderdik*"¹² ayeti, nübüvvetin ilahi bir sunnet olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, peygamberlerin getirdiği mucizeler de onların doğruluğuna işaret eden en büyük nakli deliller arasında yer almaktadır.¹³ Mâtürîdî ve diğer kelam ekolleri, nübüvvetin ispatı konusunda bazı temel noktalarda hemfikir olmakla birlikte, delillerin kullanımı ve öncelik sırası açısından farklılıklar göstermektedir.

Mâtürîdî'ye ekolü mucizeyi, bir peygamberin doğrulanması için gerekli olduğunu ve mucize olmaksızın nebi ve mütenebbinin birbirinden ayrılmasının mümkün olmadığını savunmuşlardır.¹⁴ Bu noktada, Eş'arîler ve Mu'tezile gibi diğer kelam ekolleriyle farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Zira Eş'arîler, Mâtürîdîler gibi mucizeyi peygamberliğin kesin delili olarak kabul etmekle birlikte, Allah'ın peygamberlerini dilediği şekilde destekleyeceğini ve mucizenin de bir doğrulama aracı olarak kullanılmasının ilahi iradenin bir gereği olduğunu vurgulamışlardır.¹⁵ Mu'tezile ise akılcı bir yaklaşımı benimseyerek, peygamberlerin doğruluğunu yalnızca mucizelerle değil, aynı zamanda onların mesajlarının akli tutarlılığı ile de ispat edilebileceğini öne sürmüştür.¹⁶

⁸ Ebû Mansûr Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, thk. Fethullah Huleyf (İskenderiye: Dâru'l-Câmîâtü'l-Mısıriyye, 1970), 202.

⁹ Ebu'l-Mu'in Neseî, *Tabsiratu'l-Edille fî Usûli'd-Dîn*, thk. Muahmmmed Enver Hâmid Îsâ (Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Turâs, 2011), 707-710.

¹⁰ Fahrreddin Râzî, *Nihâyetü'l-Ukûl fî Dirâyeti'l-Uşûl*, thk. Sa'îd Abdullaîf Fûda (Beyrut: Dâru'z-Zehâir, 2015), 3/345.

¹¹ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 4.

¹² Nahl, 16/36.

¹³ Muhittin Bağçeci, *Peygamberlik ve Peygamberler* (Ankara: Kitabe Yayınları, 2013), 171.

¹⁴ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 202.

¹⁵ Bâkillânî, *Olağanüstü Olaylar ve Aralarındaki Farklar Mucize Keramet Sihir*, 50; Ekrem Uysal, *Eş'arî Kelâmı*, ed. İsa Yüceer (Ankara: Sonçağ Yayınları, 2022), 242.

¹⁶ Ebû'l-Hasen 'Abdulcebbar b. Ahmed el-Hemedânî Kâfî 'Abdulcebbar, *Tesbîtu Delâ'ilî'n-Nubuwwa* (Kahire: Dâru'l-Muşţafâ, ts.), 1/5-6.

1. 2. Mâtürîdîlere Göre Peygamberliğin İspatı

Kelam ilminde nübüvvetin ispatı, peygamberin özellikleri, geçmişteki ahlaki ve sosyal konumu ve mucize gibi deliller üzerinden ele alınmaktadır. Mâtürîdî, peygamberliğin ispatını yalnızca mucizeye dayandırmakla kalmamış, aynı zamanda peygamberin şahsî ve ahlaki özelliklerini de delil olarak değerlendirmiştir.¹⁷ Bu bağlamda Mâtürîdî, nübüvvetin doğruluğunu belirlemek için peygamberlerin sıfatları, geçmişteki konumları ve mucizeleri olmak üzere üç temel kriter ortaya koymuştur.¹⁸ Buna göre göre bir peygamberin doğruluğunu ispat eden en önemli husus, onun şahsında bulunması gereken beş temel özellik olan sıdk (doğruluk), emanet (güvenilirlik), fetanet (üstün akıl), ismet (günahlardan korunmuşluk) ve tebliğ (Allah'ın mesajını eksiksiz iletme) vasıfları ile muttasıf olmalarıdır.¹⁹

Sıdk sıfatı gereğince Peygamberler asla yalan söylemeyen, her durumda doğrulukla hareket eden şahsiyetlerdir. Mâtürîdî'ye göre, bir peygamberin yalan söylemesi mümkün değildir, çünkü Allah, bir yalancıyı peygamber olarak seçmez. Nitekim Hz. Muhammed'in (s.a.v.) "el-Emin" olarak tanınması, peygamberlik öncesi hayatının bile güvenilirlik üzerine kurulu olduğunu göstermektedir.²⁰ Peygamberlerin ikinci özellikleri ise Allah'tan aldıkları vahyi eksiksiz bir şekilde insanlara ulaştırmakla yükümlü olduklarıdır. Mâtürîdî, emanetin yalnızca vahiy ile sınırlı olmadığını, peygamberlerin aynı zamanda toplumsal hayatta da güvenilir bireyler olması gerektiğini vurgulamaktadır. Üçüncü olarak bir peygamberin davasını savunması, akli delillere dayalı bir bilgelik gerektirir. Peygamberlerin, cehaletten ve basiretsizlikten uzak, toplumu yönlendirebilecek akıl ve hikmete sahip (fetanet) kimseler olması gerekir.²¹ Dördüncü özellikleri de onların ilahi lütuf gereği günah işlemekten korunmuş olmalarıdır. Onların hata yapmaktan korunmuş olmaları, peygamberlik makamının gereği olarak kabul edilir. İsmet sıfatı, peygamberlerin vahiyde zaafa düşmemeleri için zorunludur.²² Çünkü peygamberlerin herhangi bir hata veya sapmaya düşmesi vahyin güvenilirliğini zedelerdi. Peygamberlerin kasıtlı veya bilinçli bir şekilde haramları işlemeleri mümkün görülmemiştir.²³ Beşinci olarak, peygamberlerin en temel görevi, Allah'tan aldıkları vahyi eksiksiz bir şekilde insanlara ulaştırmaktır. İşte bu tebliğ görevi, peygamberlik misyonunun ayrılmaz bir parçası olup, herhangi bir korku veya tehdit karşısında dahi bu görevden geri durmaları için hiçbir mazeret kabul edilmemektedir. "Eğer bunu yapmazsan, O'nun mesajını tebliğ etmemiş olursun"²⁴ ayetini bu anlamda yorumlayan Mâtürîdî, peygamberin tebliğ sorumluluğunun mutlak bir zorunluluk

¹⁷ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 202; Ebû Mansûr Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2005), 2/374.

¹⁸ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 188-189.

¹⁹ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 202; Hasan Mahmûd Eyyûb, *Tebîâtü'l-Akâidü'l-İslâmiyye* (Beyrut: Dâru'n-Nedveti'l-Cedide, 1983), 123; Nureddin Sâbûnî, *el-Müntekâ min İsmeti'l-Enbiyâ* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2013), 205.

²⁰ Bağçeci, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 81; Ebu'l-Mu'in Neseî, *Kitabu't-Temhîd li Kavâidü't-Tevhîd*, thk. Cîbullâh Hasan Ahmet (Kahire: Dâru'tbâatu'l-Muhammediyye, 1986), 245.

²¹ Sâbûnî, *el-Müntekâ min İsmeti'l-Enbiyâ*, 242.

²² Nureddin Sâbûnî - Muhammed Ârûcî, *el-Kifâye fi'l-Hidâye* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2013), 205.

²³ İmâmü'l-A'zam Ebû Hanîfe, *el-Fıku'l-Ekber Ebu'l-Müntehâ Şerhî* (Rusya: Mabaatu Kerîmiyye, 1914), 25; Nureddin Sâbûnî, *Kitâbu'l-Bidâye mine'l-Kifâye fi Usûli'd-Dîn*, thk. Fethullah Huleyî (Mısır: Dâru'l-Meârif, 1969), 96; Hacı İsmail Doğan, "Mâtürîdî Kelâmcısı Nureddin es-Sâbûnî'ye Göre Peygamberlerin Sıfatları", *Tetkik* 6 (30 Eylül 2024), 156.

²⁴ Mâide, 5/67.

olduğunu ve bu görevin terk edilmesinin, peygamberlik misyonunu yerine getirmemekle eşdeğer olduğunu vurgulamaktadır.²⁵

Mâtürîdî, peygamberlerin geçmişteki yaşamlarının da onların doğruluğunu ispat eden önemli bir delil olduğunu savunmaktadır. O, peygamberlerin yalnızca vahiy aldıktan sonra değil, peygamberlik öncesinde de toplum içinde saygın, dürüst ve güvenilir kimseler olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda Peygamberler, gençlik yıllarından itibaren toplumlarında dürüstlükleri, iffetleri ve ahlaki olgunlukları ile tanınmalıdırlar. Bu durum onların getirdiği mesajın kabul edilmesini kolaylaştırmaktadır. Mâtürîdî'ye göre, eğer bir kişi peygamberlikten önce yalan söyleyen veya güvenilmeyen biri olarak tanınıyorsa, toplum bireylerinin onun peygamberliğine inanması zor olacaktır.²⁶ Bu yüzden peygamberlerin ahlaki erdemleriyle öne çıkmaları, nübüvvetin en önemli delillerinden biridir.²⁷

Mâtürîdîler, bir kişinin gerçekten peygamber olup olmadığını anlamak için bazı objektif kriterler ortaya koymuştur. Bu kriterler, peygamberlerin toplum içindeki statüsü, kişisel özellikleri ve mucize göstermesi gibi unsurları içermektedir. Ona göre, peygamberlerin doğrulanması yalnızca mucize ile değil, onların ahlaki ve toplumsal kimlikleriyle de yakından ilişkilidir. Peygamberlerin getirdiği mesajın akıl ve hikmetle çelişmemesi, hayatlarının doğruluk ve güvenilirlik çizgisinde olması, toplum içindeki geçmişlerinin güvenilirliği ve peygamberlik iddiasını destekleyen mucizeler göstermeleri, onların hak peygamber olduklarını ispatlayan temel ölçütlerdir.²⁸

Mâtürîdî'ye göre, peygamberliğin kesin delili mucizedir. Eğer bir kişi peygamber olduğunu iddia ediyorsa, Allah tarafından desteklenmiş bir mucize göstermesi gerekir. Onlar, Allah'ın birer elçisi olduklarını ispat etmek için, insanların normal yollarla yapamayacakları olağanüstü olayları, Allah'ın izniyle gösterirler. Peygamberlerin getirdiği mesajların doğruluğu, onların gösterdiği mucizelerle kesinleşir.²⁹ Mâtürîdîlere göre, bir peygamberin getirdiği mesajın içeriği de onun doğruluğunu gösteren önemli bir kriterdir. Buna göre bir elçinin tebliğ ettiği mesaj, akıl ve hikmetle uyumlu olmalı, çelişkili veya mantık dışı unsurlar içermemelidir.³⁰

2. Mâtürîdî'de Mucize Kavramı ve Delil Olarak Kullanımı

Kelam ilminde mucize, peygamberlerin doğruluğunu ispat eden ve Allah tarafından verilen harikulâde olaylar olarak tanımlanır. Mâtürîdî, mucizeyi nübüvvetin kesin delili olarak görmekte ve onun yalnızca peygamberlere özgü bir tasdik mekanizması olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre mucize, peygamberlik iddiasını destekleyen, insanların benzerini getirmekten aciz olduğu ve ilahi kudretle gerçekleşen bir olaydır.³¹ Mâtürîdî, mucizenin tanımını yaparken onu keramet, istidrac ve diğer harikulâde olaylardan kesin çizgilerle ayırmaya çalışmış, özellikle mucizenin nübüvvetin en önemli ve en kesin delili

²⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 3/557.

²⁶ Bağçeci, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 82.

²⁷ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 203; Sâbûnî, *Kitâbu'l-Bidâye mine'l-Kifâye fi Usûli'd-Dîn*, 85.

²⁸ Ebû Hanîfe, *el-Fıku'l-Ekber Ebu'Münteâ Şerhî*, 25-26; Sâbûnî, *Kitâbu'l-Bidâye mine'l-Kifâye fi Usûli'd-Dîn*, 85-87; Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 202-205.

²⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 7/294; Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 205; Mavil, "Mâtürîdîler'e Göre Nübüvvetin Kapsam ve Gerekliliği"; Doğan, "Mâtürîdî Kelâmcısı Nüreddin es-Sâbûnî'ye Göre Peygamberlerin Sıfatları".

³⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 3/273.

³¹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 2/376; Sa'deddin Teftâzânî - Abu'l-Kâsım Muhammed İlyas bin Abdullah el-Himme Negrî Gucerâtî, *Şerhu'l-'Akâ'idü'n-Nesefiyye* (Hindistan: İdâratü's-Siddik Dâiyi, 2018), 445.

olduğunu ileri sürmüştür. Bu bağlamda, Mâtürîdî'nin mucize anlayışı üç temel başlık altında incelenebilir.

2. 1. Mâtürîdî'lere Göre Mucizenin Tanımı ve Şartları

Mâtürîdîlere göre mucize, peygamberlik iddiasında bulunan kişinin eliyle, muhaliflerine meydan okuduğu bir sırada, onlara doğruluğunu göstermek amacıyla, benzerini getirmekten aciz kalacakları, maddenin tabiatına aykırı bir olayın ortaya konulmasıdır. Bu olay peygamberlerin doğruluğunu ispatlayan ilahi bir tasdiktir.³² Bu tanıma göre mucizenin en temel şartı onun harikulâde bir olay olmasıdır. Bu hususta Kur'an, Hz. Musa'nın asasıyla Kızıldeniz'in yarılmasını veya Hz. İsa'nın Allah'ın izniyle ölüleri diriltmesini, maddenin tabiatına aykırı ve yalnızca peygamberler eliyle gerçekleşen mucizelere örnek olarak vermiştir.³³ Mucizenin bir diğer önemli özelliği, yalnızca peygamberler eliyle gerçekleşmesidir. Mucizeyi diğer olağanüstü olaylardan ayıran en temel fark, onun peygamberlikle doğrudan bağlantılı olmasıdır.³⁴ Mâtürîdî, mucizenin en belirgin özelliklerinden birinin onun benzerinin insanlar veya cinler tarafından getirilememesi olduğunu vurgulamaktadır. Yalnızca Allah'ın kudretiyle meydana gelen bu olay, insanlar tarafından taklit edilemez veya benzeri ortaya konulamaz. Kur'an'ın bir mucize olması, onun belağat, içerik ve gaybi haberler açısından eşsiz olması ve kimsenin ona benzer bir kitap getirememesiyle ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde, Hz. Musa'nın asası ile firavunun sihirbazlarının yaptığı el oyunları arasındaki fark da buradan kaynaklanmaktadır. Mucize, insani çabanın veya hilekârlığın ürünü değildir; doğrudan Allah'ın iradesiyle meydana gelir ve insanlar tarafından benzerinin ortaya konulması mümkün değildir.³⁵ Mâtürîdî'ye göre mucizenin bir diğer şartı ise meydan okuma (*tahaddi*) içermesidir. Peygamberler, mucizeyi gösterdiklerinde muhataplarını ona karşı koymaya ve benzerini getirmeye çağırırlar. Ancak insanlar buna güç yetiremez ve meydan okuma cevapsız kalır. Kur'an'da sıkça geçen "*Eğer doğruysanız, siz de onun benzerini getirin*"³⁶ şeklindeki ifadeler, mucizenin meydan okuma içerdiğini göstermektedir.³⁷

Mâtürîdî, mucizeyi diğer harikulâde olaylardan net bir şekilde ayırmaya çalışmıştır. Ona göre mucizenin peygamberlere özgü olması ve peygamberlik iddiasını tasdik eden bir işlev görmesi, onu diğer olağanüstü olaylardan ayıran temel farktır. Bu bağlamda, mucize ile keramet arasında belirgin bir ayırım yapmaktadır. Keramet, Allah'ın bir veliye bahsettiği olağanüstü bir olaydır; ancak peygamberliğin bir delili değildir. Keramet, nübüvvet iddiası taşımadığını, bir meydan okuma unsuru da içermediğini ifade eden Mâtürîdî, onu kişisel bir ihsan olarak değerlendirmektedir. Mucize ile istidrac arasındaki farkı da vurgulayan Mâtürîdî, İstidracı Allah'ın, günahkâr veya yalancı kimseleri saptırmak için onlara verdiği olağanüstü yetenekler olarak tanımlamıştır. Zira sahte peygamberler veya büyücüler bazen insanların gözlerini yanıltan harikulâde olaylar gösterebilirler. Mâtürîdî, mucizenin asıl farkının onun hakikatin tasdiki için verilmesi, istidracın ise sapkınlığa sürüklemek için verilmesi olduğunu belirtmektedir.³⁸

³² Nesefî, *Kitabu't-Temhîd li Kavâidi't-Tevhîd*, 236.

³³ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 1/265; 2/376.

³⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 1/511; Teftâzânî - Gucerâtî, *Şerhu'l-'Akhâr*, 415.

³⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 1/511.

³⁶ Bakara, 2/24.

³⁷ Ebu'l-Mu'in Nesefî, *Matürîdî Akaidi: (Bahri'l-Kelam Tercümesi)*, çev. Ramazan Biçer (İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2010), 95; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 1/401.

³⁸ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 186.

Mâtürîdî'ye göre, mûcize ile sihir ve kehanet de kesin çizgilerle ayrılmaktadır. Sihir ve kehanet gibi olaylar, şeytanî güçlerin veya insan aklının bir ürünü olup, hakikatle ilgisi olmayan aldatmacalardır. Sihir, göz boyama veya hile içerirken, mûcize ise Allah'ın doğrudan fiili olup, hiçbir şekilde insan müdahalesi içermez. Hz. Musa ile sihirbazların mücadelesi, bu farkı en açık şekilde ortaya koymaktadır. Firavunun sihirbazları, hileyle insanları kandırırken, Hz. Musa'nın asası gerçek bir mûcize olarak onların yaptıklarını yok etmiştir. Mûcize ile maûnet arasındaki fark da Mâtürîdî tarafından ele alınmış, maûneti sıradan müminlerin zor zamanlarda Allah'ın yardımıyla olağanüstü bir şekilde desteklemesi diye tarif etmiştir. Bu durumda maûnet bir nübüvvet delili değil yalnızca bireysel bir yardım niteliğinde ve Allah'ın müminlere olan özel desteğidir. Kısacası nübüvveti ispat eden bir delil olarak kullanılamaz. Hz. Peygamber'in Bedir Savaşı'nda melekler tarafından desteklenmesi veya bazı sahabelerin beklenmedik zaferler elde etmesi, maûnet kapsamına giren olaylar olarak değerlendirilebilir; ancak bunlar, peygamberliğin doğruluğunu kanıtlayan mûcizelerle aynı kategoride ele alınamaz.³⁹

2. 2. Mâtürîdî'de Mûcizenin Nübüvvetin Delili Olması

Kelam ilminde nübüvvetin ispatı, peygamberlerin hakikatlerinin doğrulanması için belirli delillere dayanır. Bu deliller arasında en kuvvetli olanı mûcizedir. Mâtürîdî, mûcizeyi nübüvvetin en kesin ve zorunlu delili olarak görmekte ve peygamberliğin ancak mûcize ile ispat edilebileceğini savunmaktadır. Mâtürîdî'nin sisteminde mûcizenin nübüvvetin delili olması onun ilahi bir tasdik mekanizması olması ve peygamberlerin doğruluğunu kanıtlayan en önemli unsur olarak kabul edilmesidir. Mâtürîdîlere göre mûcize, yalnızca peygamberlere bahşedilmiş ve onların doğruluğunu ispatlayan bir tasdik aracıdır. Bir peygamberin davetinin doğruluğunu göstermek için Allah'ın olağanüstü bir olayı gerçekleştirmesi, peygamberin haklılığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda mûcize, yalnızca bir doğaüstü olay değil, aynı zamanda bir ilahi tasdik belgesidir.⁴⁰ Mâtürîdîler ayrıca, mûcizenin ancak peygamberlik iddiası taşıyan kişilere verildiğini vurgular. Peygamberler dışında bazı kimselere olağanüstü haller bahşedilmiş olsa bile, bunlar asla mûcize niteliği taşımaz. Çünkü mûcize, peygamberin doğruluğunu kesin olarak ispat eden bir delil olarak yaratılmıştır. Bu nedenle, ancak Allah'ın desteğiyle, peygamberlik iddiasını kanıtlamak için ortaya çıkan bir olay olarak kabul edilmelidir.⁴¹ Eğer bir kimse peygamber olduğunu iddia eder ve bu iddiasına delil olarak mûcize gösterirse, bu durum onun Allah tarafından seçildiğinin açık bir göstergesidir.⁴²

Kur'an'ın 'i câzı, Hz. Musa'nın asasının yılanı dönüşmesi,⁴³ Hz. İsa'nın ölümleri diriltmesi gibi olaylar,⁴⁴ Mâtürîdî için peygamberlerin doğruluğunu kanıtlayan en güçlü delillerdir.⁴⁵ Bu bağlamda, Mâtürîdî'nin mûcize anlayışı, nübüvvetin epistemolojik temellendirilmesi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.

³⁹ Sâbûnî, *Kitâbu'l-Bidâye mine'l-Kifâye fi Usûli'd-Dîn*, 98; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 2/521.

⁴⁰ Sâbûnî, *Kitâbu'l-Bidâye mine'l-Kifâye fi Usûli'd-Dîn*, 88.

⁴¹ Sâbûnî, *Kitâbu'l-Bidâye mine'l-Kifâye fi Usûli'd-Dîn*, 99.

⁴² Sâbûnî, *Kitâbu'l-Bidâye mine'l-Kifâye fi Usûli'd-Dîn*, 89.

⁴³ Tâhâ, 20/20.

⁴⁴ Âli İmrân, 3/49.

⁴⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 2/276.

2. 3. Mâtürîdî'ye Göre Mûcizelerin Türleri

Mâtürîdî, mûcizenin yalnızca fiziksel dünyada gerçekleşen olağanüstü olaylarla sınırlı olmadığını, aynı zamanda akli ve toplumsal boyutlarının da bulunduğunu savunmaktadır. Ona göre mûcizeler, yalnızca gözle görülen harikulâde olaylardan ibaret değildir, aynı zamanda peygamberlerin getirdiği ilahi hikmet ve öğretiler de mûcize olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede Mâtürîdî, mûcizeleri hissi mûcizeler, akli mûcizeler ve toplumsal mûcizeler olmak üzere üç kategoriye ayırmaktadır.

2.3.1. Hissi Mûcizeler

Mâtürîdî, mûcizeleri farklı kategorilere ayırırken, hissi mûcizeleri fiziksel dünyada gerçekleşen ve doğrudan duyularla algılanabilen olağanüstü olaylar olarak tanımlamaktadır.⁴⁶ Ona göre hissi mûcizeler, Allah'ın kudretiyle doğa kanunlarını aşan olaylar olup, peygamberlerin elinde meydana gelen olağanüstü hadiseler olarak değerlendirilir. Bu tür mûcizeler, gözle görülebilen, işitilebilen veya fiziksel olarak hissedilebilen olaylardan oluşur ve genellikle peygamberlerin yaşadığı toplumdaki inançsız kimselere karşı meydan okuma içeren bir yön taşır. Mâtürîdî'ye göre hissi mûcizeler, peygamberlerin haklılığını ispat etme noktasında en etkili ve doğrudan algılanabilir deliller arasındadır.⁴⁷ Hissi mûcizelerin en bilinen örneklerinden biri, Hz. Musa'nın (a.s.) asasıyla gerçekleştirdiği mûcizelerdir. Kur'an'da Hz. Musa'nın Firavun'a karşı tebliğinde ve kavmini Mısır'dan çıkarmasında Allah'ın ona mûcizevi bir destek verdiği belirtilmektedir.⁴⁸ Mâtürîdî, Hz. Musa'nın asasıyla gerçekleştirdiği mûcizeleri, peygamberlerin doğruluğunu ispat eden fiziksel mûcizelerin en güçlü örnekleri arasında saymaktadır.⁴⁹ Bu mûcize, Hz. Musa'nın peygamberliğini kabul etmeyen Firavun ve onun sihribazları karşısında ilahi bir delil olarak sergilenmiş ve sihribazların da iman etmesine vesile olmuştur.⁵⁰ Mâtürîdî, bu tür mûcizeleri, inkârcıları ikna etmeye yönelik açık bir meydan okuma olarak değerlendirmektedir.⁵¹ Bir diğer önemli mûcize ise, Hz. Musa'nın asasını Kızıldeniz'e vurması sonucunda denizin yarılmasıdır. Kur'an'da bu olay şu şekilde anlatılır: *"Musa'ya asan ile denize vur diye vahyettik. Bunun üzerine deniz yarıldı ve her parçası büyük bir dağ gibi oldu."*⁵² Bu mûcize, hissi mûcizelerin toplumları etkileyen büyük dönüşümler yaratma potansiyeline sahip olduğunu gösteren örneklerden biridir.⁵³

Bir diğer önemli hissi mûcize örneği, Hz. İsa'nın (a.s.) ölümleri diriltmesi ve hastaları iyileştirmesidir.⁵⁴ Mâtürîdî, Hz. İsa'nın mûcizelerini, tıbbi imkânların sınırlı olduğu bir dönemde, insanların iman etmesini sağlamak için Allah tarafından verilen harikulâde olaylar olarak değerlendirmektedir. Hz. İsa'nın bu mûcizeleri, onun kavmi arasında büyük bir etki yaratmış ve insanların hakikati görmelerini sağlamıştır.⁵⁵ Mâtürîdî, Hz. İsa'nın gösterdiği mûcizelerin, dönemin insanların doğrudan gözlemleyebileceği ve üzerinde tartışamayacağı açık deliller olduğunu ifade etmektedir. Bu tür mûcizeler,

⁴⁶ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 203.

⁴⁷ Nesefî, *Kitabu't-Tevhîd li Kavâidi't-Tevhîd*, 241.

⁴⁸ Bakara, 2/60;

⁴⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 9/388.

⁵⁰ 7/120.

⁵¹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 8/100.

⁵² Şuara, 26/63.

⁵³ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 1/465; 8/61.

⁵⁴ Âl-i İmrân, 3/49.

⁵⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 2/373.

sadece belli bir kavme hitap etmekle kalmayıp, aynı zamanda ilahi kudretin doğrudan bir tecellisi olarak, nübüvvetin en güçlü kanıtlarından biri olarak görülmelidir.⁵⁶

Mâtürîdî, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini ispat eden hissî mucizeleri de çeşitli örneklerle açıklamaktadır. Bu bağlamda, ayın yarılmaması (inşikâk-ı kamer), ağaçların peygamberin yanına doğru hareket etmesi, taşların Hz. Peygamber'e selam vermesi gibi olaylar, tabiat kanunlarını aşan ve peygamberliğin doğruluğunu gösteren deliller olarak sunulmaktadır. Ayrıca, az miktardaki suyun birçok insanı doyuracak kadar bereketlenmesi, düşmanlarının duası sonucu kıtlıkla imtihan edilmesi ve ardından onların talebiyle yağmur yağmasının sağlanması, az bir yiyecekten çok sayıda insanın doyurulması gibi mucizeler de peygamberliğin hissî delilleri arasında sayılmaktadır.⁵⁷ Mâtürîdî ayrıca, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) düşmanlarının mağlup edilmesiyle ilgili mucizeleri de zikretmektedir. Müşriklerin onu mağaraya kadar takip etmelerine rağmen Allah'ın onları görmemelerini sağlaması, minberdeki kuru kütüğün Hz. Peygamber'den ayrılınca inlemesi, devenin şikâyet etmesi ve zehirli bir koyunun kendisi hakkında konuşarak şahitlik etmesi gibi olaylar, bu tür mucizelerin peygamberliğin delili olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, peygamberin dualarıyla yeryüzünün düşmanları için bir azap vesilesine dönüşmesi, inkârcılara meydan okuyarak onların putlarına dua etmelerini istemesi ve buna rağmen onların herhangi bir sonuç elde edememesi, hissî mucizelerin peygamberliğin tasdiki açısından önemini vurgulamaktadır.⁵⁸

2.3.2. Akli Mucizeler

Mâtürîdî'ye göre mucizeler gözle görülen harikulade olaylar olmasının yanında, akli yoluyla anlaşılan ve kavranabilen olağanüstü yönleri de vardır. Yani bir mucize fiziksel bir olay şeklinde gerçekleşirken, bazen de derin bin anlam veya hikmet barındırarak insan aklına hitap eden bir durum olabilir. Ona göre, peygamberlerin getirdiği ilahi hikmet, öğretilerinin içeriği ve ahlaki mükemmellikleri de mucize olarak kabul edilmelidir. Bu bağlamda, Kur'an'ın i'câzı, yani onun benzersizliği ve insanoğlunun benzerini getirmekten aciz olması, akli mucizelerin en üstün örneği olarak kabul edilmektedir.⁵⁹ Dolayısıyla peygamberlerin getirdiği yasalar, ahlaki ilkeler ve insanları hakikate yönlendiren öğretileri, akli mucizelerin en önemli unsurlarını oluşturur.⁶⁰ Bir peygamberin doğruluğu, onun ahlaki üstünlüğü ve hikmetli sözleriyle de ortaya çıkar. Tarihte birçok filozof, lider veya düşünür olarak büyük başarılar elde etmiş biri olsa da, peygamberlerin sahip olduğu derin hikmet, evrensel ahlaki kurallar ve ilahi iradeye dayalı adalet anlayışı, onları diğer önderlerden ayıran en önemli özelliklerdendir.⁶¹ Kur'an'da Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ahlaki mükemmelliği şu şekilde övülmektedir: "Ve sen elbette yüce bir ahlak üzeresin."⁶² Mâtürîdî'ye göre, eğer bir peygamberin getirdiği mesaj akıl ve hikmetle çelişseydi, insanlar onu kabul etmekte zorlanırdı. Peygamberlerin hayatları boyunca sergiledikleri bu yüksek ahlaki seviye ve toplumları için koydukları

⁵⁶ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 2/376.

⁵⁷ Neseî, *Kitabu't-Tevhîd*, 203-204; Sâbü'nî, *Kitâbu'l-Bidâye mine'l-Kifâye fî Usûli'd-Dîn*, 91; Neseî, *Kitabu't-Tevhîd li Kavâidi't-Tevhîd*, 244; Neseî, *Tabsiratu'l-Edille fî Usûli'd-Dîn*, 1/709; İbrahim Toprak, "Hz. Muhammed'in Nübüvvetine Delil Olan İnsani Özellikler", *Kader* 19/1 (30 Haziran 2021), 424-426.

⁵⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 2/374-275.

⁶⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 2/250.

⁶¹ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 203.

⁶² Kalem, 68/4.

adalet ilkeleri, onların peygamberliğinin en büyük göstergelerinden biri olarak kabul edilmelidir.⁶³

Mâtürîdîlere göre, Kur'an'ın i'câzı (benzersizliği ve eşsizliği), akli mucizelerin en yüce örneğidir. Kur'an, içerdği ilahi öğretiler, insanın aklını ve ruhunu etkileyen yapısı, belağat açısından mükemmelliği ve geleceğe dair verdiği haberlerle insanoğlunun benzerini getiremeyeceği bir kitap olarak kabul edilmektedir.⁶⁴ Kur'an, birçok ayetinde benzerinin getirilmesine yönelik meydan okumalarda bulunur. "Eğer kulumuza indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphedeyseniz, haydi onun benzeri bir sure getirin. Eğer doğru söylüyorsanız, Allah'tan başka şahitlerinizi de çağırın."⁶⁵ Mâtürîdî, Kur'an'ın hem içerik hem de dil bakımından insanoğlunun taklit edemeyeceği bir seviyede olduğunu vurgulamaktadır. Kur'an'ın hem edebi açıdan üstün olması hem de insan fitratına hitap eden hikmetli bir kitap olarak akılları ikna edebilmesi, onun en büyük akli mucize olduğunu göstermektedir.⁶⁶ Mâtürîdî'ye göre, Kur'an'ın mucizevi yönleri şu şekillerde özetlenebilir. Öncelikle, edebi ve belağat açısından üstünlüğü dikkate değerdir. Kur'an, Arap dilinin en üstün örneği olarak kabul edilmekte ve hiçbir insanın onun gibi bir metin ortaya koyamayacağı ifade edilmektedir. İkinci olarak, içerik açısından tutarlılık ve hikmet içermesi onun ilahi bir kaynak olduğunu göstermektedir. Kur'an'ın içeriğinde hiçbir çelişki bulunmaması, onun ilahi kaynağını desteklemektedir. Üçüncü olarak, geleceğe dair haberler ve bilimsel işaretler Kur'an'ın i'câzının önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Kur'an, bazı olayları ve geleceğe dair gelişmeleri önceden haber vererek insanların imanını güçlendiren deliller sunmaktadır. Kur'an'ın etkileyici ve manevi boyutu, onun okunduğunda insan üzerinde bıraktığı tesir, ilahi bir kelim olduğunu gösteren en önemli hususlardan biridir.⁶⁷

2.3.3. Toplumsal Mucizeler

Mâtürîdî'ye göre peygamberlerin nübüvvetlerinin doğruluğunun delillerinden biri de yaşadıkları toplumu kısa sürede büyük bir değişime uğratmalarındır. Bu dönüşümler, yalnızca bireysel inanç değişimleriyle sınırlı kalmamış, toplumsal düzen, ahlak, hukuk, ekonomi ve kültürel yapı gibi alanlarda köklü etkiler bırakmıştır. Toplumsal mucizeler, peygamberlerin getirdiği mesajın insan fitratı ile uyumlu olduğunu, toplumları olumlu yönde dönüştürebilecek bir güce sahip bulunduğunu ve ilahi destekle gerçekleştiğini göstermektedir. Bu bağlamda, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) getirdiği İslam mesajının kısa sürede Arap Yarımadası'nda oluşturduğu büyük değişim, en güçlü toplumsal mucizelerden biri olarak değerlendirilmelidir.⁶⁸

Peygamberlerin en belirgin özelliklerinden biri, sadece bireysel anlamda değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel alanda da büyük bir değişim sağlamalarıdır. Tarih boyunca birçok filozof, lider ve düşünür toplumlarına fikirler sunmuş olsa da hiçbir düşünce ve reform hareketi peygamberlerin kısa sürede oluşturduğu dönüşüm kadar kalıcı ve köklü olmamıştır. Peygamberler, yaşadıkları toplumları bencillikten, ahlaki

⁶³ Nesefî, *Kitabu't-Temhîd li Kavâidi't-Tevhîd*, 246; Arslan Karaoğlu, *Kur'an ve Bilim Ekseninde İlmî İ'câz* (İstanbul: Kitap Dünyası, 2024), 95-113; İbrahim Toprak, *Hiz. Muhammed'in Nübüvvetine Delil Olan İnsanı Özellikleri* (Ankara: Fecr Yayınevi, 2022).

⁶⁴ Nesefî, *Matürîdî Akaidi*, 94.

⁶⁵ Bakara, 2/23.

⁶⁶ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 204; Sâbüni, *Kitâbu'l-Bidâye mine'l-Kifâye fi Usûli'd-Dîn*, 89.

⁶⁷ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 1/401-403; 2/375.

⁶⁸ Nesefî, *Tabsiratu'l-Edille fi Usûli'd-Dîn*, 1/771.

yozlaşmadan ve zulümden arındırarak daha adil ve erdemli toplumlar inşa etmiştir. İlahi vahiy doğrultusunda ortaya konulan yasalar, insanların yaşam biçimlerini köklü bir şekilde değiştirmiştir. Örneğin, İslam hukuk sistemi, Hz. Muhammed'in getirdiği en büyük toplumsal dönüşümlerden biri olarak kabul edilir. Peygamberler, toplumlarında güçlü ile zayıf arasındaki dengesizliği gidermek için çeşitli sosyal reformlar yapmış, yoksulları ve dezavantajlı kesimleri koruma altına almışlardır. Ayrıca, peygamberlerin tebliği, toplumların gelenek ve göreneklerini ilahi öğretiyle uyumlu hale getirerek köklü kültürel dönüşümler yaratmıştır. Bu tür değişimlerin insan eliyle kısa sürede gerçekleştirilmesi mümkün olmadığından, Mâtürîdîlere göre bunlar ilahi bir tasarrufun ve peygamberliğin en güçlü delillerinden biri olarak zikredilmiştir.⁶⁹

Mâtürîdî'nin toplumsal mucizeler bağlamında en büyük örnek olarak gördüğü hadiselerden biri, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) İslam toplumunu inşa etme sürecidir. Ona göre İslam'ın, Arap Yarımadası'ndaki köklü sosyal ve kültürel değişimi sağlaması, peygamberliğin ilahi bir kanıtı olarak görülmelidir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğinden önce, Arap Yarımadası'nda cahiliye toplumu olarak adlandırılan bir yaşam biçimi hakimdi. Bu dönemde kabile asabiyeti ve kan davaları yaygındı, kadınlar sosyal hayatta dışlanıyor, kız çocukları diri diri toprağa gömülüyordu, fakirler ve yetimler korunmuyor, güçlü olanın zayıfı ezdiği bir toplumsal yapı hakimdi, putperestlik yaygın bir inanç sistemiydi ve insanlar yüzlerce farklı tanrıya tapıyordu. Ancak Hz. Muhammed'in peygamberliği ile birlikte sadece bireylerin inançları değişmekle kalmamış, aynı zamanda tüm bir toplumun sosyal, ekonomik ve ahlaki yapısı da köklü bir dönüşüme uğramıştır. Kısa bir süre içinde kan davaları yerini hukuka ve adalete bırakmış, kadın hakları korunmuş ve sosyal statüleri yükseltilmiş, yetimlere, fakirlere ve kölelere yönelik merhamet ve adalet duygusu yaygınlaşmış, toplum içindeki sosyal sınıf ayrımları ortadan kaldırılmış ve insanların eşitliği prensibi benimsenmiş, putperestlik terk edilerek tevhid inancı yayılmıştır.⁷⁰ Bu dönüşüm, yalnızca askeri veya siyasi güçle açıklanamayacak kadar kapsamlı ve derin bir değişimdir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) getirdiği mesaj, yalnızca bireyleri değil, tüm bir toplumu dönüştürmüş ve tarih boyunca etkisini sürdüren bir medeniyet inşa etmiştir. Mâtürîdî'ye göre, bir insanın tek başına bu kadar büyük bir dönüşümü sağlaması mümkün olmadığından, bu durum nübüvvetin en büyük delillerinden biri olarak görülmelidir.

Mâtürîdî, diğer peygamberlerin de benzer değişimler sağladığını ifade etmektedir. Örneğin, Hz. Musa'ya (a.s.), İsrailoğulları'nı Firavun'un zulmünden kurtararak, onları tek tanrı inancına dayalı bir toplum haline getirmek için sadece hissî mucizeler verilmiş,⁷¹ Hz. İbrahim'e (a.s.) de putperest bir toplum içinde sadece aklî mucizeler verilmek suretiyle tek tanrı inancını savunmuş ve bir inanç devrimi gerçekleştirmiştir. Hz. İsa (a.s.), Roma ve Yahudi toplumlarında ahlaki yozlaşmaya karşı mücadele etmiş, fedakârlık ve sevgi temelli bir ahlak anlayışını benimsetmiştir. Bu peygamberlerin her biri, yaşadıkları dönemde büyük sosyal ve kültürel dönüşümler gerçekleştirmiş ve bu değişimler uzun vadede insanlık tarihi üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır.⁷² Bu bağlamda Mâtürîdî'nin toplumsal mucize anlayışı, peygamberlerin yalnızca bireysel iman telkin eden kişiler değil, aynı zamanda büyük sosyal dönüşümleri gerçekleştiren liderler olduğunu

⁶⁹ Nesefî, *Kitabu't-Temhîd li Kavâidi't-Tevhîd*, 241-250.

⁷⁰ Nesefî, *Kitabu't-Temhîd li Kavâidi't-Tevhîd*, 248-249.

⁷¹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 9/34.

⁷² Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 2/250.

göstermektedir. Ona göre, peygamberlerin mesajları, sadece bireysel ruhsal gelişimi değil, toplumun tüm yapısını değiştirecek kadar güçlü bir etkiye sahiptir.⁷³

3. Mâtürîdî'nin Mûcizeyi Harikulâde Olaylardan Ayırma Çabası

Mâtürîdî, mûcizeyi nübüvvetin kesin delili olarak görürken, onun diğer olağanüstü olaylarla karıştırılmasını önlemek için net bir ayırım yapma gereği duymuştur. Tarih boyunca çeşitli harikulâde olaylar yaşanmış ve bunların bazıları sahte peygamberlerin iddialarına dayanak olarak gösterilmiştir. Bu nedenle, mûcizenin keramet, sihir ve kehanet gibi olağanüstü olaylardan ayrılması, nübüvvetin ispatı açısından büyük bir önem taşımaktadır.

3. 1. Mâtürîdî'ye Göre Harikulâde Olayların Tasnifi

Kelam ilminde harikulâde olaylar, her zaman nübüvvetin ispatı için gerçekleşmez; bazıları peygamberlerin doğruluğunu tasdik eden mûcizeler iken, bazıları velilere lütfedilen kerametler veya günahkârlara bir sınama olarak verilen istidrac gibi farklı kategorilere ayrılır.⁷⁴ Bu bağlamda, Mâtürîdîler, harikulâde olayları beş temel başlık altında tasnif etmiş ve her birini niteliklerine göre farklı bir kategoriye yerleştirmiştir. Bu tasnif, mûcize ile diğer olağanüstü olaylar arasındaki sınırları net bir şekilde belirlemek ve sahte peygamberlerin iddialarını geçersiz kılmak için geliştirilmiş bir sistemdir.

Mâtürîdîler, kerameti, Allah'ın sadık kullarına bahsettiği harikulâde olaylar olarak tanımlamaktadır. Ancak, keramet ile mûcize arasında kesin bir ayırım yaparak, kerameti, nübüvvet iddiası taşımayan ve dini bir delil olarak ileri sürülemeyen olağanüstü durum diye tanımlamışlardır. Yani keramet, bir meydan okuma içermediği için mûcize ile eşdeğer tutulamaz. Keramet örnekleri arasında, bazı velilerin Allah'ın lütfu ile olağanüstü haller göstermesi, dua ile hastaların iyileşmesi, uzak mesafeleri kısa sürede katetmeleri veya ruhani bilgileri sezgisel olarak bilmeleri gibi hadiseler yer almaktadır.⁷⁵ Mâtürîdî istidracı ise Allah'ın kâfir ve günahkâr kişilere bir imtihan veya azap vesilesi olarak bahsettiği olağanüstü olaylar olarak tanımlar. İstidrac, kişinin imanı ve takvası olmadığı halde, Allah'ın ona belli bir süre için olağanüstü yetenekler vermesidir. İstidrac, Allah'ın bir ikramı değil aksine kişinin azabını artıran bir tuzaktır. Bu tür olaylar, sahte peygamberlerin ve batıl inançların destekçileri tarafından kendi iddialarını güçlendirmek için kullanılabilir. İstidracı kapılan kişiler, olağanüstü yeteneklerinin ilahi bir tasdik olduğunu sanarak kibirlenirler ve nihayetinde helak edilirler. Firavun'un deniz yarılmadan önce kendisini ilahlık iddiasında bulunacak kadar güçlü hissetmesi veya sahte peygamberlerin bazı olağanüstü olaylar gerçekleştirmesi, Mâtürîdî'ye göre istidrac kapsamına girer. Kur'an'da istidracı ilgili şu ayet yer almaktadır: *"Onları, bilmeyecekleri bir yerden yavaş yavaş azaba yaklaştıracğız."*⁷⁶ Bu nedenle, istidrac ile mûcize arasındaki en büyük fark, mûcizenin Allah'ın peygamberlerini tasdik için verilmesi, istidracın ise sapkınların helakine sebep olmasıdır.⁷⁷ Harikulade olaylardan biri olan ihaneti ise yalancı peygamberlerin ve sahte ilahî iddialarda bulunanların, kendi düştükleri çelişkiler ve mahvolmaları ile ortaya çıkan olaylar olarak tanımlamaktadır. İhanet, Allah'ın sahte iddialarda bulunan kimselerin foyasını açığa çıkarmasıdır. Sahte peygamberler ve

⁷³ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 2/405.

⁷⁴ Nesefî, *Matürîdî Akaidi*, 89-90.

⁷⁵ Nesefî, *Matürîdî Akaidi*, 89-90; Sâbüni, *Kitâbu'l-Bidâye mine'l-Kifâye fî Usûli'd-Dîn*, 98.

⁷⁶ A'râf, 7/182.

⁷⁷ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 5/101.

kâhinler zaman içinde yalanlarını sürdürememekte ve söyledikleri çelişkilerle ifşa olmaktadır. Bazen bu kişiler, inkârcı oldukları halde kendilerini olağanüstü yeteneklere sahip zannederek halkı kandırmaya çalışırlar, ancak eninde sonunda yalanları ortaya çıkar ve helak olurlar. Sahte peygamber Mûseylimetü'l-Kezzâb'ın birçok iddiasının zaman içinde çelişkili çıkması ve taraftarlarını kaybetmesi, Mâtürîdî'ye göre ihanet kapsamına giren bir olaydır. Allah, hak ile batılı ayırmak için sahte peygamberlerin düşüşünü gözler önüne serer.⁷⁸

Olağandışı olayların bir diğeri olan maûnet, sıradan müminlere Allah'ın zor zamanlarda verdiği olağanüstü yardımlar olarak tanımlanır. Maûnet, mucize veya keramet gibi sürekli bir olay değil, belirli bir durumda Allah'ın müminlere yardımını gösteren bir olaydır. Özellikle savaş, kıtlık veya hastalık gibi zor zamanlarda ortaya çıkan maûnet, kişinin Allah'a olan sadakati ve duasına bağlı olarak verilir. Ancak mucize gibi bir nübüvvet delili taşımaz; yalnızca Allah'ın müminlere yardım ettiğini gösterir.⁷⁹

3. 2. Mâtürîdîlerin Mûcize ile Keramet Arasındaki Ayrımı

Mâtürîdî, mûcizeyi yalnızca peygamberlere özgü bir tasdik mekanizması olarak ele alırken, kerameti velilere bahşedilen bireysel bir ilahi ihsan olarak değerlendirmektedir. Bu çerçevede, mûcizenin peygamberliğin kesin bir delili olması, kerametın ise yalnızca Allah'ın sadık kullarına verdiği özel bir lütuf olması, Mâtürîdî'nin ayrımının temel dayanak noktalarını oluşturmaktadır. Mâtürîdîlere göre, keramet, Allah'ın veli kullarına lûtfettiği olağanüstü olaylardır, ancak nübüvvet iddiasıyla hiçbir şekilde ilişkilendirilemez.⁸⁰ Veliler, peygamberlerden sonra gelen, salih ve takva sahibi kimseler olarak kabul edilse de onlara bahşedilen olağanüstü haller, peygamberlik göreviyle bağlantılı değildir ve hiçbir şekilde mûcize hükmünde kabul edilmez. Kerametın Allah'ın bir ihsanı olduğunu, ancak peygamberliğin bir delili sayılamayacağını vurgulanmaktadır. Mûcize, peygamberliğin kesin bir delili olduğu için, insanların iman etmesini sağlayan ilahi bir kanıt olarak kabul edilirken, keramet yalnızca kişisel bir ihsan olup, herhangi bir inanç sistemini ispat etmez. Zaten keramet sahibi olan bir kimse asla peygamberlik iddiasında bulunamadığı gibi şayet sahip olduğu olağanüstü bir durumu delil göstererek peygamberlik iddia ederse, bu onun yalancı olduğunu kanıtlayan bir unsur haline gelir.⁸¹ Mâtürîdî'ye göre, mûcize ve keramet arasındaki temel farklardan biri, mûcizenin peygamberin haklılığını ispat etmek için verilmesi, kerametın ise velinin bireysel olarak sahip olduğu bir lütuf olmasıdır.⁸² Mûcize, meydan okuma (tahaddi) içerirken, keramet böyle bir unsur taşımaz. Peygamberler, mûcizeleriyle inkârcıları hakikate davet eder ve onları iman etmeye çağırır. Veliler ise, kerametlerini göstermeye yönelik bir iddia taşımazlar ve bunları yaygın bir şekilde açıklamazlar. Mûcize, peygamberliğin delili olarak herkese ilan edilir, keramet ise gizli kalabilir. Mûcize, doğrudan Allah'ın bir tasdiki olarak gerçekleşirken, keramet, velinin maneviyatı ve takvasına bağlı olarak ortaya çıkar. Mûcize, peygamberlik misyonunu tamamlamak için Allah'ın doğrudan müdahalesiyle gerçekleşir. Keramet, velinin maneviyatını ve

⁷⁸ Sâbüni, *Kitâbu'l-Bidâye mine'l-Kifâye fi Usûli'd-Dîn*, 89-90; Salih Sabri Yavuz, *İslam Düşüncesinde Nübüvvet* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2012), 180-185.

⁷⁹ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 76; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 2/470; Nesefî, *Tabsiratu'l-Edille fi Usûli'd-Dîn*, 1/777.

⁸⁰ Ebû Hanîfe, *el-Fıku'l-Ekber Ebu'Müntehâ Şerhî*, 29; Cemâluddîn Ahmed b. Muhammed b. Sa'îd el-Hanefî el-Gaznevî, *Kitâbu Usûlu'd-Dîn*, thk. 'Umar Vefîk ed-Dâ'ûk (Beirut: Dâru'l-Beshâiri'l-İslâmiyye, 1998), 162.

⁸¹ Sâbüni, *Kitâbu'l-Bidâye mine'l-Kifâye fi Usûli'd-Dîn*, 99.

⁸² Ebû Hanîfe, *el-Fıku'l-Ekber Ebu'Müntehâ Şerhî*, 30.

takvasını artıran bir durumdur; ancak peygamberlik gibi evrensel bir iddiayı desteklemez.⁸³

3. 3. Mâtürîdîlere Göre Mûcize ile Sihir ve Kehanet Arasındaki Fark

Mâtürîdî, mûcizeyi nübüvvetin kesin delili olarak ele alırken, onu diğer olağanüstü olaylardan özellikle sihir ve kehanetten ayırmaya büyük önem vermiştir. Tarih boyunca bazı insanlar sihir ve kehanet gibi olağanüstü görünen olayları gerçekleştirmiş ve bu durum, mûcizenin nübüvveti ispatlayan en büyük delil olması noktasında kafa karışıklıklarına yol açmıştır. Mâtürîdî, mûcize ile sihir ve kehanet arasındaki temel farkları belirleyerek, peygamberlerin gösterdiği mûcizelerin hakikat olduğunu, sihir ve kehanetin ise aldatıcı ve şeytani birer fiil olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre, mûcize doğrudan Allah'ın kudretiyle gerçekleşen bir olaydır ve peygamberin haklılığını ispat eden bir delildir. Buna karşılık, sihir ve kehanet, çoğunlukla şeytani güçlerin etkisiyle veya insan zihnini aldatmaya yönelik psikolojik ve illüzyonist yöntemlerle gerçekleştirilir.⁸⁴ Bu bağlamda Peygamber mûcize gösterirken hiçbir hileye başvurmaz ve doğrudan Allah'ın vahyine tabi olarak hareket eder. Buna karşılık, sihir ve kehanet, şeytani bir kaynaktan gelir. Sihir, genellikle şeytanlarla ve cinlerle iş birliği içinde yapıldığı ifade edilen bir illüzyon sanatıdır. Sihirbazlar el çabukluğu marifetiyle, insanların gözlerini yanıltarak doğaüstü gibi görünen olaylar sergiler ama aslında doğa kanunlarını aşan olaylar değildir. Kehanet ise, insanları aldatmak için kullanılan bir yöntem olup, çoğu zaman tahmine dayalıdır. Hem sihir hem de kehanet, hakikati yansıtmayan ve insanları yanıltan eylemler olarak değerlendirilir.⁸⁵ Mâtürîdî, mûcizenin, inkârcıların itiraz edemeyeceği kadar açık ve kesin bir delil olduğunu vurgularken, sihir ve kehanetin ise insanların algılarını manipüle eden birer yanılsama olduğunu söylemektedir.⁸⁶ Bu farkı en net biçimde ortaya koyan örneklerden biri, Hz. Musa'nın sihirbazlarla olan mücadelesidir.⁸⁷ Bu ayette açıkça sihirbazların, bir illüzyon yoluyla insanları aldattıkları, ancak Hz. Musa'nın mûcizesinin hakikati ortaya koyduğu anlatılmaktadır. Sihirbazların gösterisi göz aldanmasına dayanırken, Hz. Musa'nın asası gerçekten bir yılanı dönüşerek onların hilelerini ortadan kaldırmıştır. Mâtürîdî'ye göre bu kıssa, mûcizenin gerçek, sihir ve kehanetin ise aldatıcı olduğunun en büyük delillerinden biridir.⁸⁸

4. Mûcize ve Kur'an'ın İ'câzı Bağlamında Değerlendirme

Mâtürîdî, mûcizeyi peygamberlerin doğruluğunu ispat eden kesin bir delil olarak kabul etmekle birlikte, Kur'an mûcizesini en üstün konuma yerleştirmektedir. Ona göre, Kur'an'ın en büyük mûcize olması, onun sadece peygamberlik sürecinde değil, kıyamete kadar geçerli olacak bir delil olmasıyla ilgilidir. Diğer peygamberlerin mûcizeleri, genellikle fiziksel ve hissî mûcizeler olup, belirli bir zaman ve mekân içinde gerçekleşmiş ve sadece o dönemdeki muhatapları tarafından tecrübe edilmiştir. Mâtürîdî'nin Kur'an'ın i'câzına dair yaklaşımı, Kur'an'ın belağat (edebî mükemmellik), bilgi içeriği

⁸³ Nesefî, *Kitabu't-Temhîd li Kavâidü't-Tevhîd*, 254-255; Bâkîllânî, *Temhîdu'l-Evâil ve Telhîsu'd-Delâil*, 183; Nesefî, *Tabsiratu'l-Edille fi Usûli'd-Dîn*, 1/777; Muzaffer Barlak, *Kelâm'da Nübüvvet Tartışmaları: Bâkîllânî ve Kâdî Abdülcebâr Örneğinde Eş'ariyye-Mu'tezile Kiriği* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 22-28.

⁸⁴ Mâtürîdî, *Kitabu't-Tevhîd*, 209.

⁸⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 7/294; Mâtürîdî, *Kitabu't-Tevhîd*, 176.

⁸⁶ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 10/312.

⁸⁷ Tâhâ, 20/65-69.

⁸⁸ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 7/292-293.

(hikmet ve aklî deliller) ve gaybî haberler (geleceğe dair bildirimler) gibi farklı yönleriyle insanları aciz bırakan bir mucize olduğu görüşüne dayanır. Bu bağlamda, Mâtürîdî, Kur'an'ın i'câzını yalnızca Arap dili ve üslubuyla sınırlamamış, onun içeriğinde yer alan bilimsel, tarihî ve metafizik gerçeklerin de mucizevi olduğunu savunmuştur.⁸⁹

Mâtürîdî'ye göre, Kur'an, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) en büyük mucizesidir ve diğer peygamberlerin mucizelerinden farklı olarak tüm insanlığa hitap eden evrensel bir delildir. Bu görüşü destekleyen birkaç temel ilke bulunmaktadır. Birincisi, Kur'an'ın kalıcı bir mucize olmasıdır. Örneğin, Hz. Musa'nın asasıyla Kızıldeniz'i yarması veya Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi, sadece o dönemdeki insanlar tarafından tecrübe edilmiştir. Oysa Kur'an, kıyamete kadar geçerliliğini koruyan ve her çağın insanına hitap eden bir mucizedir. İkinci olarak, Kur'an peygamberliğin en güçlü delili olarak kabul edilmektedir. Kur'an hem lafız hem de mana açısından insan aklını aciz bırakan bir yapıya sahip olduğu için, nübüvvetin en büyük kanıtı niteliğindedir. Üçüncü olarak, Kur'an meydan okuma (tahaddî) özelliği taşımaktadır. Kur'an, tüm insanlığa meydan okuyarak, onun bir benzerini getirmeye davet etmiş, ancak hiçbir insan veya cin topluluğu bunu başaramamıştır.⁹⁰ Bu meydan okuma, İsrâ Suresi 88. ayette açıkça belirtilmiştir: "*De ki: Andolsun, bu Kur'an'ın benzerini meydana getirmek için insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirlerine yardımcı da olsalar, yine de onun benzerini getiremezler.*" Bu bağlamda, Mâtürîdî, Kur'an'ın lafız, anlam ve içerik bakımından eşî benzeri olmayan bir ilahi mucize olduğunu vurgulamaktadır.⁹¹

Mâtürîdîler, Kur'an'ın mucizevi yönlerini üç temel kategori altında incelemektedir:

İlk olarak, belağat yani Kur'an'ın edebi üstünlüğü ön plana çıkmaktadır. Kur'an'ın i'câzının en açık delillerinden biri, onun belağat (üstün edebi üslup) açısından erişilmez bir seviyede olması ve Arap edebiyatının zirveye ulaştığı bir dönemde indirilmesi ve onun üslubu ve dil mükemmeliyetinin kimse tarafından taklit edilememesi bu mucizeliğin en önemli kanıtıdır. Arap şairleri ve hatipleri, Kur'an'ın lafız ve anlam açısından eşsiz olduğunu kabul etmiş ve onun insani bir eser olamayacağını ifade etmişlerdir.⁹² Kur'an'ın ritmik yapısı, ayetlerin anlam derinliği ve kelimelerin uyumu, onun insani müdahaleden uzak, ilahi bir kelim olduğunu göstermektedir.⁹³

İkinci olarak, bilgi içeriği yani Kur'an'ın hikmet ve akıl üzerine kurulu olması dikkate değerdir. Mâtürîdî, Kur'an'ın içeriğinin aklî ve hikmetli oluşunu da mucizevi yönlerinden biri olarak ele alır. Kur'an'ın içerdiği ilahi öğretiler, insanın fıtratına uygun kuralları ve ahlaki ilkeleri içermektedir. Ayrıca, Kur'an, geçmiş ümmetlerin tarihî olaylarını en doğru şekilde anlatmakta ve onların yaşadığı toplumsal dönüşümleri açıklamaktadır. Aklî deliller kullanarak insanları düşünmeye teşvik eden bu kitap, onları hakikate yönlendirmesinden dolayı onun bilgi içeriği, yalnızca bir inanç kitabı değil, aynı zamanda insan aklını ve düşünce sistemini inşa eden bir rehber olarak da değerlendirilmektedir.⁹⁴

⁸⁹ Nesefî, *Mâtürîdî Akaidi*, 94.

⁹⁰ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 10.

⁹¹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 9/217; Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 206; Teftâzânî - Gucerâtî, *Şerhu'l-'Aka'id*, 222.

⁹² Nesefî, *Tabsiratu'l-Edille fi Usûli'd-Dîn*, 86-87.

⁹³ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 206; Ebu'l-Yûsuf Pezdevî, *Usûlu'd-Dîn*, thk. Hans Peter Lens - Ahmed Hicâzî es-Sekkâ (Kahire: el-Mektebetu'l-Ezheriyye li't-Turâs, 2005), 227.

⁹⁴ Nesefî, *Kitâbu't-Tevhîd li Kavâidi't-Tevhîd*, 248.

Üçüncü olarak, gaybi haberler yani geleceğe ve bilinmeyene dair bildirimler Kur'an'ın i'câzının önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Mâtürîdî'ye göre, Kur'an'ın mucizevi yönlerinden biri de geleceğe dair verdiği haberlerin ve bilinmeyen gerçekleri bildirmesinin, onun ilahi bir kaynak olduğunu göstermesidir. Kur'an'da gelecekte vuku bulacak bazı olaylar önceden haber verilmiş ve bunlar gerçekleşmiştir. Örneğin, Bizanslıların Persler karşısında yenildikten birkaç yıl sonra tekrar zafer kazanacakları şu şekilde haber verilmiştir: "*Rumlar, en yakın bir yerde yenildiler. Fakat onlar, yenilgilerinin ardından birkaç yıl içinde galip geleceklerdir.*"⁹⁵ Kur'an'ın birçok ayetinde doğa bilimleri ve insanın yaratılışına dair işaretler bulunmakta ve bunların bir kısmı modern bilim tarafından da doğrulanmaktadır. Bu bağlamda, Mâtürîdî, gaybi haberlerin de Kur'an'ın i'câzının bir parçası olduğunu ve insanları hakikate yönlendiren bir delil teşkil ettiğini ifade etmektedir.⁹⁶

5. Modern Düşünce Mâtürîdî'nin Mûcize Anlayışının Önemi

Modern düşüncede mûcize anlayışı, özellikle oryantalistlerin ve seküler bilim insanlarının eleştirileri karşısında önemli bir tartışma alanı haline gelmiştir. Aydınlanma dönemiyle birlikte doğa yasalarının değişmezliği ilkesi ve pozitivist bilim anlayışı ön plana çıkmış, bu durum mucizelerin aklen ve bilimsel olarak kabul edilebilirliği konusundaki tartışmaları artırmıştır. Oryantalistler ve rasyonalist düşünürler, mucizeleri mitolojik veya halk anlatılarının bir parçası olarak değerlendirmiş, hatta bazıları bunları tamamen tarihsel efsaneler olarak görmüştür. Ancak Mâtürîdî'nin mucizeyi epistemolojik ve ontolojik bir temele dayandırarak açıklaması, modern düşüncede bu tür eleştirilere karşı rasyonel bir savunma geliştirme imkânı sunmaktadır.⁹⁷

Oryantalist düşünürler ve Batı'daki rasyonalist filozoflar, mucizeleri doğa yasalarına aykırı olaylar olarak değerlendirerek, bilimsel yöntemlerle doğrulanamayacağını öne sürmüşlerdir. Bu eleştiriler üç temel noktada toplanmaktadır. Birincisi, mucizelerin doğa yasalarına aykırı olduğu için gerçekleşmeyeceği iddiasıdır. David Hume gibi filozoflar, doğa yasalarının istikrarlı ve değişmez olduğu, dolayısıyla doğaüstü olayların imkânsız olduğu görüşünü savunmuşlardır. Hume'a göre, tarihsel olarak aktarılan bir mucizenin kabul edilmesi, doğa yasalarının bozulduğunu kabul etmek anlamına gelir ki bu da akıl dışıdır. İkinci eleştiri, mucizelerin tarihi anlatılardan ibaret olduğu ve objektif olarak doğrulanamayacağı iddiasıdır. Oryantalistlerin çoğu, mucize anlatılarının tarihsel olaylardan ziyade, dini otoriteleri güçlendirmek için üretilmiş mitolojik unsurlar olduğunu iddia etmiştir. Mucizelerin anlatıldığı kaynakların, özellikle Kur'an ve hadislerin, tarihsel olarak eleştirel bir okumaya tabi tutulması gerektiği öne sürülmüştür. Üçüncü olarak, mucizelerin psikolojik ve sosyolojik açıklamalarla izah edilebileceği ileri sürülmüştür. Sigmund Freud gibi düşünürler, mucizelerin aslında bilinçaltı süreçlerin ve kolektif mitlerin bir ürünü olduğunu savunmuşlardır. Oryantalistler, peygamberlerin gösterdiği mucizelerin bazılarının, toplum üzerindeki psikolojik etkiden kaynaklanan algı hataları olabileceğini iddia etmiştir.⁹⁸

⁹⁵ Rum, 30/2-3.

⁹⁶ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 206; Neseî, *Matürîdî Akaidi*, 94; Neseî, *Kitabu't-Temhîd li Kavâidit-Tevhîd*, 249.

⁹⁷ Recep Orhan Özel, "Kur'an'daki Hissî Mucizelere Modern Yaklaşımlar Bağlamında Bir İnceleme: Mustafa Öztürk Örneği -II-", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (07 Aralık 2017), 37-72; Sait Kar, "Mucizeler Gerçekten Felsefi-Teolojik Bir Problem Midir?", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 458-479.

⁹⁸ Kar, "Mucizeler Gerçekten Felsefi-Teolojik Bir Problem Midir?", 467.

Mâtürîdî, mûcizenin doğa yasalarını ihlal etmediğini, aksine doğrudan Allah'ın iradesiyle yaratıldığını ve bu nedenle ontolojik olarak mümkün olduğunu savunur. Onun yaklaşımı, modern dönemdeki eleştirilere karşı üç temel savunma sunmaktadır. Birincisi, doğa yasaları Allah'ın koyduğu kanunlardır; ancak Allah bunları değiştirme gücüne sahiptir. Mâtürîdî'ye göre, doğa yasaları mutlak ve değişmez kurallar değildir; aksine Allah'ın iradesi doğrultusunda işleyen düzenlerdir. Allah, peygamberlerin doğruluğunu tasdik etmek için tabiatla olağanüstü değişiklikler yapabilir ve bu, O'nun kudretinin bir göstergesidir. Bu açıdan bakıldığında, mûcize bir doğa yasasının iptali değil, Allah'ın doğa üzerindeki mutlak kontrolünün bir tezahürüdür. İkinci olarak, mûcizeler sadece fiziksel fenomenler değil, aynı zamanda epistemolojik delillerdir. Kur'an'ın i'câzı gibi akli mûcizeler, tarih boyunca her insana hitap eden evrensel deliller olarak varlığını sürdürmektedir. Mâtürîdî'ye göre, eğer mûcizeler yalnızca bir dönemde gerçekleşmiş olsaydı, o dönemde yaşayanlar için geçerli olurdu; ancak Kur'an gibi evrensel mûcizeler, tarihin her döneminde insanları ikna edebilecek güçtedir. Üçüncü olarak, mûcizelerin psikolojik veya mitolojik anlatılar olarak görülmesi bilimsel olarak tutarsızdır. Mâtürîdî, peygamberlerin toplumlarındaki güvenilir kişiliklerini, tarihî delillerin ve Kur'an'ın açık meydan okumalarını referans göstererek, mûcizelerin uydurma anlatılar olamayacağını ileri sürmektedir. Eğer mûcizeler halkın algısına dayalı psikolojik fenomenler olsaydı, peygamberlerin düşmanları tarafından da tasdik edilmezdi. Örneğin, Hz. Musa'nın sihirbazları karşısında gösterdiği mûcizenin sihirbazlar tarafından da kabul edilmesi, onun bir illüzyon olmadığını gösterir.⁹⁹

Mâtürîdî, mûcizenin hem epistemolojik (bilgi kuramı açısından) hem de ontolojik (varlık felsefesi açısından) olarak kabul edilebilir olduğunu savunur. Epistemolojik açıdan, mûcizeler peygamberlerin doğruluğunu ispat etmek için Allah'ın sunduğu epistemolojik delillerdir. Kur'an'ın meydan okuması, onun tarih boyunca bir benzerinin getirilememesi nedeniyle epistemolojik bir kesinlik taşır. İnsan aklı, mûcizenin gerçek olup olmadığını sorgularken tarihsel ve felsefi delillere başvurabilir ve bu deliller, mûcizenin doğruluğunu ispat etmeye yeterlidir. Ontolojik açıdan ise Mâtürîdî, mûcizenin varlık açısından mümkün olduğunu, çünkü varlığın tüm unsurlarının Allah'ın iradesine tabi olduğunu ifade eder. Eğer Allah doğayı yaratmışsa, ona müdahale etmesi de mümkündür. Bu açıdan mûcize, doğanın olağan işleyişini geçici olarak askıya alan bir ilahi fiil olarak ontolojik bir gerçeklik taşır.¹⁰⁰

Modern düşüncede mûcize anlayışı, özellikle oryantalist eleştiriler ve pozitivist bilim anlayışının etkisiyle sorgulanmıştır. Ancak Mâtürîdî'nin mûcize anlayışı, bu eleştirilere karşı rasyonel bir savunma sunmakta ve mûcizenin hem epistemolojik hem de ontolojik olarak mümkün olduğunu ortaya koymaktadır. Mâtürîdî, doğa yasalarının mutlak olmadığını, Allah'ın bu yasaları istediği zaman değiştirebileceğini ifade ederek mûcizenin metafiziksel açıklamasını yapmaktadır. Mûcizelerin mitolojik anlatılar olmadığını, peygamberlerin düşmanları tarafından dahi tasdik edilmesiyle ispatlamaktadır. Kur'an'ın i'câzı, mûcizenin yalnızca fiziksel bir olay değil, aynı zamanda akıl yoluyla idrak edilen bir hakikat olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda,

⁹⁹ Nesefî, *Tabsîratu'l-Edille fî Usûlî'd-Dîn*, 1/770.

¹⁰⁰ Soner Akpınar, "Modern ve Gelenekçi Anlayışın Hz. Muhammed'e İzafe Edilen Mûcizelere Yaklaşımı", *Bitlis İslamiyat Dergisi* 5/1 (15 Haziran 2023), 54-77.

Mâtürîdî'nin mucize anlayışı, modern bilim ve felsefe perspektifinde bile savunulabilir bir rasyonel çerçeve sunmaktadır.¹⁰¹

Sonuç

Mâtürîdî'nin mucize anlayışı, kalam ilmi içinde nübüvvetin ispatı ve ilahi tasdik mekanizmasının anlaşılması açısından kritik bir yere sahiptir. O, mucizeyi peygamberliğin en temel ve kesin delili olarak kabul etmiş ve onu keramet, sihir, kehanet gibi diğer harikulâde olaylardan net bir şekilde ayırmıştır. Bu bağlamda, Mâtürîdî'nin yaklaşımı, hem kalam ilminin metodolojik gelişimi açısından hem de sahih nübüvvet iddialarının belirlenmesi açısından önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Mâtürîdî, mucizeyi yalnızca olağanüstü bir doğa olayı olarak değil, aynı zamanda epistemolojik bir delil ve ontolojik bir hakikat olarak değerlendirmiştir. Nübüvvetin ispatı konusunda mucizenin zorunluluğunu vurgulaması, onu Mu'tezile ve Eş'arî kalamcılarından farklı bir noktaya taşımıştır. Mu'tezile ekolü, peygamberliğin akıl ve ahlâk ilkeleriyle ispat edilebileceğini savunurken, Mâtürîdî bu görüşü yetersiz bulmuş ve peygamberliğin ancak Allah'ın doğrudan tasdikiyle kesinleşeceğini öne sürmüştür. Eş'arîler de mucizeyi önemli bir delil olarak kabul etmekle birlikte, Mâtürîdî'den farklı olarak peygamberlerin ahlâkî mükemmelliğini ve mesajlarının akla uygunluğunu da birer delil olarak görmüşlerdir. Mâtürîdî'nin en önemli farkı, mucizeyi nübüvvetin olmazsa olmaz şartı olarak kabul etmesi ve peygamberliğin başka bir delille kesinleşemeyeceğini savunmasıdır. Bu yönüyle Mâtürîdî'nin yaklaşımı, kalam ilmi içinde nübüvvetin epistemolojik temellerini güçlendiren bir yapı sunmakta ve sahte peygamberlik iddialarına karşı önemli bir kriter oluşturmaktadır.

Mâtürîdî, mucizeyi diğer harikulâde olaylardan ayırmak için detaylı bir tasnif geliştirmiş ve her bir olağanüstü olayın mahiyetini açıklayan sistematik bir yaklaşım sunmuştur. Mucizeyi, yalnızca peygamberlere özgü ve nübüvveti ispatlayan bir ilahi tasdik olarak görmüş, keramet, istidrac, ihanet ve ma'ûnet gibi diğer harikulâde olaylardan net bir şekilde ayırmıştır.¹⁰² Kerametın velilere mahsus olduğunu, ancak peygamberliğin bir delili olamayacağını ifade etmiş ve bu nedenle mucize ile karıştırılmaması gerektiğini vurgulamıştır. İstidracı, yalancı ve günahkâr kişilere verilen geçici olağanüstü olaylar olarak tanımlamış ve bunların ilahi bir tasdik içermediğini belirtmiştir. Sihir ve kehaneti, mucizeden tamamen ayrı bir kategoriye yerleştirerek, bunların şeytani etkiler içerdiğini ve insanları yanıltan bir illüzyon olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda Mâtürîdî'nin harikulâde olaylara yaklaşımı, hem sahte peygamberlik iddialarına karşı kalamcılarının elinde güçlü bir teorik çerçeve oluşturmuş hem de peygamberlerin doğruluğunu gösteren delilleri daha sistematik hale getirmiştir.

Mâtürîdî'nin mucize anlayışı, modern dönemde mucizelere yönelik getirilen bilimsel ve felsefi eleştirilere karşı sağlam bir teorik temel sunmaktadır. Oryantalistlerin ve rasyonalist düşünürlerin mucizeleri doğa yasalarına aykırı olduğu gerekçesiyle reddetmesi karşısında, Mâtürîdî'nin yaklaşımı mucizenin ilahi kudretin bir tecellisi olduğunu savunarak bu eleştirileri aşmayı mümkün kılmaktadır. Mâtürîdî, doğa yasalarının mutlak olmadığını, Allah'ın iradesi doğrultusunda bunları değiştirebileceğini

¹⁰¹ Akpınar, "Modern ve Gelenekçi Anlayışın Hz. Muhammed'e İzafe Edilen Mucizelere Yaklaşımı"; Özel, "Kur'an'daki Hissî Mucizelere Modern Yaklaşımlar Bağlamında Bir İnceleme"; Kar, "Mucizeler Gerçekten Felsefi-Teolojik Bir Problem Midir?"

¹⁰² Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 5/101.

ifade ederek mûcizenin metafiziksel açıdan mümkün olduğunu göstermektedir. Kur'an'ın i'câzını, yalnızca belağat yönüyle değil, içerdiği aklî deliller, bilgi içeriği ve gaybî haberler yönüyle de değerlendiren Mâtürîdî, modern bilim ve düşünce açısından mûcizenin kabul edilebilirliğine dair önemli argümanlar sunmaktadır. Epistemolojik olarak mûcizeyi, insan aklını ikna eden bir delil olarak konumlandıran Mâtürîdî'nin yaklaşımı, mûcizenin sahih bir bilgi kaynağı olarak değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, Mâtürîdî'nin mûcize anlayışı hem klasik kelim ilminde hem de modern düşüncede İslam'ın mûcize kavramını savunmak için güçlü bir teorik zemin sunmakta ve günümüz tartışmalarına ışık tutmaktadır.

Mâtürîdî'nin mûcize anlayışı, kelim ilminde ve modern düşüncede önemli bir yere sahiptir. Onun yaklaşımı, nübüvvetin epistemolojik temelini güçlendiren, sahte iddialara karşı sağlam bir delil sunan ve mûcize kavramının farklı açılardan ele alınmasını sağlayan sistematik bir yapı inşa etmiştir. Kelim ilminde, Mâtürîdî mûcizeyi nübüvvetin tek ve zorunlu delili olarak görerek, peygamberlik iddiasının ancak ilahi bir tasdikle doğrulanabileceğini savunmuştur. Harikulâde olaylara yaklaşımında, mûcizeyi diğer olağanüstü olaylardan net bir şekilde ayırmış, böylece sahte peygamberlerin iddialarına karşı güçlü bir teorik çerçeve oluşturmuştur. Modern düşünce açısından, Mâtürîdî'nin mûcize anlayışı, bilimsel ve felsefi eleştirilere karşı rasyonel bir savunma sunmakta ve mûcizenin epistemolojik ve ontolojik olarak kabul edilebilir olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, Mâtürîdî'nin mûcize teorisi hem klasik kelim düşüncesinde hem de çağdaş İslam düşüncesinde, mûcizeleri akıl ve vahiy bağlamında sistematik bir temele oturtan önemli bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Yazar Katkıları	Çalışmanın Tasarlanması: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50) Veri Toplanması: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50) Veri Analizi: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50) Makalenin Yazımı: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50) Makale Gönderimi ve Revizyonu: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50)

Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	<i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Author Contributions	Design of Study: 1. Author (%50), 2. Author (%50) Data Acquisition: 1. Author (%50), 2. Author (%50) Data Analysis: 1. Author (%50), 2. Author (%50) Writing up: 1. Author (%50), 2. Author (%50) Submission and Revision: 1. Author (%50), 2. Author (%50)

Kaynakça | References

Akpınar, Soner. “Modern ve Gelenekçi Anlayışın Hz. Muhammed’e İzafe Edilen Mucizelere Yaklaşımı”. *Bitlis İslamiyat Dergisi* 5/1 (15 Haziran 2023), 54-77. <https://doi.org/10.53442/bider.vi.1225618>

Bağçeci, Muhittin. *Peygamberlik ve Peygamberler*. Ankara: Kitabe Yayınları, 2013.

Bâkillânî, Ebû Bekr. *Olağanüstü Olaylar ve Aralarındaki Farklar Mucize Keramet Sihir*. çev. Adil Bebek. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.

Bâkillânî, Ebû Bekr. *Temhîdu'l-Evâil ve Telhîsu'd-Delâil*. thk. Emaduddin Ahmet Haydar. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1987.

Barlak, Muzaffer. *Kelâm'da Nübüvvet Tartışmaları: Bâkilânî ve Kâdî Abdülcebbar Örneğinde Eş'ariyye-Mu'tezile Kritiği*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, Birinci basım., 2015.

Câhız, Ebu Osmân. *Hucecu'n-Nübüvve*. thk. Alî Bumulhim. Beyrut: Dâru'l-Bihâr, 2004.

Diyanet. *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.

Doğan, Hacı İsmail. “Mâtürîdî Kelâmcısı Nûreddin es-Sâbûnî'ye Göre Peygamberlerin Sıfatları”. *Tetkik* 6 (30 Eylül 2024), 139-163. <https://doi.org/10.55709/tetkik.1489506>

Ebû Hanîfe, İmâmu'l-A'zam. *el-Fıku'l-Ekber Ebu'Müntehâ Şerhî*. Rusya: Mabaatu Kerîmiyye, 1914.

Gazzâlî, Ebû Hâmid el-. *Me'âricü'l-Kuds fî Medârici M'arifetu'n-Nefs*. Beyrut: y.y., 1975.

Ğaznevî, Cemâluddîn Ahmed b. Muhammed b. Sa'îd el-Ħanefî el-. *Kitâbu Uşûlu'd-Dîn*. thk. 'Umar Vefîk ed-Dâ'ûk. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1998.

Kâdî 'Abdulcebbar, Ebû'l-Ħasen 'Abdulcebbar b. Ahmed el-Hemedânî. *Teşbîtu Delâ'ili'n-Nubuvve*. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Muştafâ, ts.

Kar, Sait. “Mucizeler Gerçekten Felsefî-Teolojik Bir Problem Midir?” *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 458-479.

Karaoğlu, Arslan. *Kur'ân ve Bilim Ekseninde İlmî İcâz*. İstanbul: Kitap Dünyası, 2024.

Mahmûd Eyyûb, Hasan. *Tebîtu'l-Akâidi'l-İslâmiyye*. Beyrut: Dâru'n-Nedveti'l-Cedîde, 1983.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Kitâbu't-Tevhîd*. thk. Fethullah Huleyf. İskenderiye: Dâru'l-Câmiâtü'l-Misriyye, 1970.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*. thk. Mecdî Bâsellûm. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005.

Mavil, Kılıç Aslan. “Mâtürîdîler'e Göre Nübüvvetin Kapsam ve Gerekliliği”. *Dergiabant* 5/9 (15 Haziran 2017), 76-88.

Nesefî, Ebu'l-Mu'în. *Kitâbu't-Tevhîd li Kavâidi't-Tevhîd*. thk. Cîbullâh Hasan Ahmet. Kahire: Dâru'ttbâatu'l-Muhammediyye, 1986.

Nesefî, Ebu'l-Mu'în. *Matürîdî Akaidi: (Bahrü'l-Kelam Tercümesi)*. çev. Ramazan Biçer. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2010.

Nesefî, Ebu'l-Mu'în. *Tabsiratu'l-Edille fî Usûli'd-Dîn*. thk. Muahmmmed Enver Hâmid İsâ.

Kahire: el-Mektebetu'l-Ezheriyye li't-Turâs, 2011.

Özel, Recep Orhan. "Kur'ân'daki Hissî Mucizelere Modern Yaklaşımlar Bağlamında Bir İnceleme: Mustafa Öztürk Örneği -II-". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (07 Aralık 2017), 37-72. <https://doi.org/10.18498/amauidf.363410>

Râzî, Fahreddîn. *Nihâyetü'l-Ukûl fî Dirâyeti'l-Uşûl*. thk. Sa'îd Abdullaîf Fûda. Beyrut: Dâru'z-Zehâir, 2015.

Sâbûnî, Nureddîn. *el-Müntekâ min İsmeti'l-Enbiyâ*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2013.

Sâbûnî, Nureddîn. *Kitâbu'l-Bidâye mine'l-Kifâye fî Usûli'd-Dîn*. thk. Fethullah Huleyf. Mısır: Dâru'l-Meârif, 1969.

Sâbûnî, Nureddîn - Ârûcî, Muhammed. *el-Kifâye fî'l-Hidâye*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2013.

Sefârînî, Ebu'l-'Avn Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed es-. *Levâmi 'u'l-Envârî'l-Behiyye ve Sevâti 'u'l-Esrârî'l-Eşriyye*. 2 Cilt. Dimaşk: Muessesetü'l-Hafikîn, 1982.

Teftâzânî, Sa'deddîn - Gucerâtî, Abu'l-Kâsım Muhammed İlyas bin Abdullah el-Himme Negrî. *Şerhu'l-'Aķâ'idî'n-Nesefiyye*. Hindistan: İdâratü's-Siddîk Dâiyl, 2018.

Toprak, İbrahim. "Hz. Muhammed'in Nübüvvetine Delil Olan İnsanî Özellikler". *Kader* 19/1 (30 Haziran 2021), 424-426. <https://doi.org/10.18317/kaderdergi.916167>

Toprak, İbrahim. *Hz. Muhammed'in Nübüvvetine Delil Olan İnsanî Özellikleri*. Ankara: Fecr Yayınevi, 2022.

Uysal, Ekrem. *Eş'arî Kelâmı*. ed. İsa Yüceer. Ankara: Sonçağ Yayınları, 2022.

Yavuz, Salih Sabri. *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2012.